

Sustainable Tourism: Linking Between Tourism, Economic Growth and Carbon Dioxide Emission

Selahattin GÜRIŞ Marmara Üniversitesi,TR
sguris@marmara.edu.tr

Ebru ÇAĞLAYAN AKAY Marmara Üniversitesi,TR
ecaglayan@marmara.edu.tr

Filiz ÇAKIR ZEYTİNOĞLU Marmara Üniversitesi,TR
filiz.cakir@marmara.edu.tr

İrem SAÇAKLI SAÇILDI Marmara Üniversitesi,TR
iremsacakli@marmara.edu.tr

Cüneyt SADIÇ Marmara Üniversitesi,TR
cuneyt.sadic@marmara.edu.tr

Abstract

The growing, developing and globalizing tourism sector is an indispensable economic source for every country as it provides an important contribution for both national income and balance of payments and employment. While creating monetary and real characteristic influences on the economies, tourism also causes social and cultural changes. Besides of its positive effects tourism has negative effects as well. Therefore the basic purpose of tourism sector should be to use the sources in the right manner and provide the sustainability of development. Sustainable growth in tourism take up seriously the principle to meet the needs of the today's tourists and visited regions by taking care of keeping and developing the chances in the future. Sustainable tourism is the concept of visiting a place as a tourist and trying to make only a positive impact on the environment, society and economy. The concept of sustainable tourism involves a reduction of carbon dioxide emissions. For example, the tourist arrivals may contribute to a decrease in carbon dioxide emissions in the long term. The reason is that tourists should choose the locations of reduced pollution.

In recent years, the tourism sector and sustainable tourism has received much attention from the academic community. Most of the studies focus on the relationship between tourism and economic growth. We also examine the link between the tourism sector and carbon dioxide emissions beside economic growth in this study. The aim of the study is to analyze the issue of the economic growth, tourism development and carbon dioxide emission in Turkey. This study uses the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Bounds Testing Approach to study the dynamic determinant factors that influence both long and short-term tourism development in Turkey. The annual time series data (2000-2012) are used in this study. The study finds a cointegrating relationship among the variables.

Sürdürülebilir Turizm: Turizm, Ekonomik Büyüme ve Karbondioksit Emisyonu Arasındaki Bağlantı

Öz

Büyüyen, gelişen ve küreselleşen turizm sektörü, her ülke için hem milli gelir ve ödemeler dengesi hem istihdam için önemli katkı sağlayan vazgeçilmez bir ekonomik kaynaktır. Turizm ekonomisi üzerinde parasal ve reel karakteristik etkiler yaratırken, aynı zamanda sosyal ve kültürel değişikliklere de neden olmaktadır. Turizmin ekonomik gelişme, döviz geliri ve yeni iş olanakları yaratması, hoşgörüyü arttırması, yöresel sanatların ve kültürel mirası korunmasına neden olması, gibi ekonomik ve sosyal olumlu etkileri yanında doğal hayatın bozulmasına yol açması, çevre kirliliği, giyim ve yaşam biçimlerinde değişikliğe neden olması, dil yapısında bozulma, örf, adet, gelenek ve göreneklerin ortadan kalkması, zararlı alışkanlıkları artması gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu nedenle turizm sektörünün temel amacı tüm maddi ve manevi kaynakları doğru bir şekilde kullanma ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak olmalıdır. Sürdürülebilir turizm, turist olarak ziyaret edilen yerin çevre, toplum ve ekonomi üzerinde sadece olumlu bir etki oluşturmaya çalışılması olarak tanımlanabilir. Sürdürülebilir turizm, karbondioksit emisyonlarının azaltılması kavramını da içermektedir. Örneğin, gelen turistler uzun vadede karbondioksit emisyonlarının azalmasına katkıda bulunabilmektedir. Bunun nedeni, turistlerin kirliliğin azaldığı yerleri tercih etmeleridir.

Son yıllarda, turizm sektörü akademisyenler tarafından büyük bir ilgi görmektedir. Çalışmaların çoğu turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı,

Türkiye'de ekonomik büyüme, turizm gelişimi ve karbondioksit emisyonu ilişkisini analiz etmektir. Bu çalışmada, uzun ve kısa dönem turizm gelişimini etkileyen faktörlerin etkilerini belirlemek amacıyla Autoregresif Gecikmesi Dağıtılmış Sınır Testi Yaklaşımı kullanılmıştır. Türkiye'nin yıllık zaman serisi verileri (1970-2012) bu çalışmada kullanılmıştır. Çalışma sonucunda incelenen değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi olduğuna dair bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, sürdürülebilir turizm, ekonomik büyüme, karbondioksit emisyonu, Sınır Testi

JEL Sınıflandırması: C10, L83,O11

Bu çalışma Bilimsel Araştırmalar Komisyonu (BAPKO) tarafından desteklenmektedir. Proje no: SOS-A-100615-0295

1.Giriş

“Turizmin temel ekonomik önemi, bir ülke ya da yöreye gelen turistlerce yapılan harcamalardır. Turizmin ulusal ya da uluslararası olsun asıl ekonomik önemi; turistlerin varış yerinde yaptıkları harcamalar yoluyla, ülkeye ve yerel halka ekonomik katkı sağlamalarıdır. Her yıl turizm akımları yoluyla gelişmiş ekonomilerden diğer ekonomilere büyük miktarlarda değer aktarımı yapılmaktadır” (Zengin, 2010,s:102). Turizmin özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerindeki olumlu etkileri, bu sektörün ekonomik yönünü daha da ön plana çıkarmaktadır. Turizm karşılaşılan yerel ya da uluslararası ekonomik sorunların çözümünde dinamik ve ekonomik olma gibi nedenlerden dolayı bir çıkış noktasını oluşturmaktadır (Tavmergen,1998,s:53). Sürdürülebilir Turizm ise turizmi, sürdürülebilir gelişme prensipleri temel alınarak, ziyaretçilerin ve ev sahibi bölgelerin bugünkü ihtiyaçları karşılanırken, gelecek için fırsatları korumak ve geliştirmektir (Leung vd., 2008). Sürdürülebilir turizmin çıkış noktası 1960 ve 1970’lerde hızlanmaya başlayan kitle turizminin sosyal ve çevresel etkileri ile ilgili oluşan kaygılardır. Daha 1988 yılında sürdürülebilir turizmin ilkeleri UNWTO-Dünya Turizm Örgütü tarafından belirlenmiş ve tüm kaynakların kültürel bütünlüğü, temel ekolojik süreçleri, biyolojik çeşitlilik ve yaşam destek sistemleri korunurken aynı zamanda ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların da sağlanabilecek şekilde yönetimi olarak tanımlanmıştır.¹

Turizmin ekonomi üzerinde önemli etkilerinin olması, araştırmacıların ve politika yapıcılarının turizm ve ekonomik büyüme ilişkisine odaklanılmasının en önemli nedenidir. Turizmin ekonomi açısından etkilerine bakıldığında, turizmin, ödemeler dengesi üzerindeki etkisi, gelir etkisi, iç fiyatlara etkisi ve devlet gelirlerine etkilerinin olduğu görülmektedir. Ayrıca yeni iş olanakları yaratması yani istihdam, iş gücü çarpanı etkisi, turizmin tarım, sanayi ya da hizmet gibi diğer sektörler üzerindeki etkisi ve turizmin fiziksel ve kurumsal altyapıya olan etkisi gibi birçok etkisinin olduğu da bilinen bir gerçektir. Turizmin yarattığı diğer ekonomik etkileri ise yurt içinde ithalat etkisi, ihracat ve gelir dağılımını düzenleyici etkisi, ekonomik gelişme ve döviz geliri yaratması, küçük ölçekli işletmelerin geliştirilmesi, hayat standardının ve kalitesinin yükseltilmesidir.

¹ WTO- Unep Concept Paper - International Year Of Ecotourism 2002, <http://www.unwto.org/sdt/fields/en/pdf/WTO-UNEP-Concept-Paper.htm>

Ekonomik, kültürel ve çevresel etkileri göz önüne alındığında turizmin artık sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan değil tüm ülkeler açısından önemli bir olgu olduğu kabul edilmektedir. Turizm sektörü her geçen gün globalleşmekte, yerel seyahat acentaları ya da ulusal tur operatörleri yerlerini uluslararası dev şirketlere bırakmaktadır. Her yıl dünya çapında katlanarak artan turist sayısı, turist alan ülkelerde istihdam ve milli gelir artışına yol açmakta, ödemeler dengesine katkıda bulunmaktadır. Ancak bu olumlu etkilerinin yanı sıra her geçen yıl azalan münferit ve grup seyahatleri, yerlerini farklı olumsuz sosyal, kültürel ve ekolojik değişimlere yol açan kitle turizmüne bırakmaktadır.

Nüfusunun büyük bir kısmı genç olan Türkiye'nin önemli ana sorunlarından biri ekonomik sorunlardır. Ülkemiz artan işsizlik oranlarına karşın üretim faktörlerinden biri olan yani istihdam sağlayan emek faktörü incelendiğinde emek arzı fazlalığı olduğu görülmektedir. Bu fazlalığı gidermenin ve aynı zamanda artan işsizlik oranlarını kısmen önlemenin bir yolu hizmetler sektörünün geliştirilmesidir. Hizmet sektörü söz konusu olduğunda ise ilk sırada yer alan turizm en az yatırımla en kısa sürede sonuca ulaşılabilmesi nedeni ile dikkat çekmektedir. Türkiye son yıllarda turizmi önemli ölçüde teşvik ederek turist sayısını dolayısı ile dış turizm gelirlerini arttırmakta ve bu gelirlerle ödemeler dengesi açıklarını kapatmaktadır. Bu sayede ekonomik büyüme politikasına yön vermiş ve bu konuda oldukça başarılı olmuştur.

Turizm sektöründe sürdürülebilirlik için gerekli temel faktör, turizm gelişmelerinin çevreye karşı duyarlı olmasıdır. Hükümetlerin, turizm sektöründe gelişmeleri sağlarken aynı zamanda iklim değişikliğini kontrol etmek için çevre koruma ölçümlerini de ciddiye alması gerekir. Turist sayılarındaki artışların sadece ülke ekonomisine katkı sağlamadığı aynı zamanda turizmdeki gelişmelerin iklim değişikliğine neden olduğu gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Çok uzun yıllar sadece gelir getirici bir faaliyet olarak algılanan turizmin; sosyal, kültürel ve çevresel etkileri ortaya çıkmaya başladıkça turizm sektöründe bu konular da dikkate alınmaya başlamıştır. İlk çalışmalara bakıldığında sadece turizm ve ekonomik büyümeye odaklanan çalışmalar olduğu, son dönemlerde ise turizm ve ekonomik büyüme yanında iklim değişikliği ölçüsü olarak kullanılan CO₂ emisyonunun da dikkate alındığı görülmektedir.

Turizm sektörünün de bu hedefe gereken katkıyı sağlayabilmesi büyüme yanında iklim değişikliğinin de dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Türkiye Kyoto protokolüne taraf bir ülke olarak bilindiği gibi gelecekte ulusal CO₂ emisyonlarını azaltmak zorundadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye için ülkeye gelen turist sayısı ve CO₂ emisyonu ile

büyüme arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisini incelemektir. Bu amaç için 1970-2012 dönemine ait yıllık veriler kullanılmış ve modellerin tahmini Autoregresif Gecikmesi Dağıtılmış (ARDL) yaklaşımı ile yapılmıştır.

Girişi takip eden ikinci bölümde Türkiye Turizmi genel olarak değerlendirilmiştir. Turizm, ekonomik büyüme ve CO₂ emisyonu ile ilgili literatür üçüncü bölümde incelenmiştir. Dördüncü bölümde veri, değişkenler açıklanmıştır. Beşinci bölümde ise metodoloji ve tahmin sonuçlarına yer verilmiştir. Altıncı bölümde ise sonuçlar bulunmaktadır.

2.Türkiye Turizmi ve Sürdürülebilir Turizm

1960'lardan 1980'lere kadar dünyada turizm, ağırlıklı olarak kum, deniz ve güneşe dayalı olmuş, buna bağlı gelişen kitle turizmi turist alan tüm bölgelerde gerek doğa gerekse yerel nüfus üzerinde ciddi hasarlar yaratmıştır. Ancak 1970'ler ile birlikte çevre kalitesi ögesinin turizmde önemi gittikçe artmıştır. Günümüzde ise sürdürülebilirlik yani turist alan bölgenin sahip olduğu, doğal, kültürel ve sosyal kaynakların korunup geliştirilmesi turizm sektörünün olmazları arasında yerini almıştır. 2000'li yıllarda yapılan farklı pek çok araştırma turistlerin artık doğa ve çevre bilincine sahip, iklim değişikliği konusunda hassas olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de ise kitle turizmi artarken, buna bağlı gelirin azalmaya başlaması 1990'lı yıllardan başlayarak ülkenin turizm politikalarında bazı değişikliklerin yapılmasına neden olmuş, her ne kadar başlangıçta sürdürülebilir turizmden söz edilmese de, alternatif turizm çeşitleri ile turizmin tüm yıla ve ülkeye yayılması için çalışmalar başlatılmıştır. Aynı süreçte turizm hareketlerinin çevreye olan etkileri de araştırılmaya başlanmıştır. Ancak her bölgenin özellikleri ve sorunları farklı olmasına rağmen, Türkiye'de uygulanmakta olan merkezi planlama ve yönetim sürdürülebilir turizmin önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. (Akış,1999,s:36-46).

Türkiye turizmi ve gelirlerinin ekonomiye katkısı incelendiğinde, turizmde meydana gelen her 1 birimlik gelişmenin, Türkiye ekonomisinde 2 birimlik canlanma yaratmakta olduğu, girdi alımları ile ekonomide 54 sektörü doğrudan etkilerken bir yıl içinde 26 milyar USD'lık satın alma yaptığı görülmektedir. Bu özellikleri ile turizm, ekonomideki 59 ana

sektör içinde, ekonomiyi en fazla canlandıran 20. sektör konumunda olan turizm bazı sektörler için ise hayati önemdedir. Örneğin, balıkçılık ana sektörü, sattığı ürünlerin % 51'ini gıda ve içecek sektörü satışlarının da % 20'si, mobilya sektörü de % 14'ünü turizme işletmelerine satmaktadır. 20 sektörün turizme yaptığı satışlar, yaptıkları ihracattan daha büyüktür. (TCMB, *Ödemeler Dengesi Raporu 2013-IV* <http://www.tcmb.gov.tr> (2014))

Türkiye'nin 2014 yılı turizm gelirlerine bakıldığında bir önceki yıla göre % 6,2 artarak 34 milyar 305 milyon 904 bin USD olduğu ve bu gelirin % 81,5'inin yabancı ziyaretçilerden, %18,5'i ise yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçilerden elde edildiği görülmektedir. 2014 yılında ülkemizi ziyaret eden 41.415.070 ziyaretçi kişi başına ortalama 828.- USD harcama gerçekleştirmiş, yabancıların ortalama harcaması 775.- USD, yurtdışında ikamet eden vatandaşların ortalama harcaması ise 1130.- USD olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin turizm gelirlerinin GSMH ve ihracat içindeki paylarına incelenirse, 2008 yılında 3,4 olan Turizm Geliri/GSMH oranının 2014 yılında 4,3'e ve aynı şekilde Turizm Geliri/İhracat oranının da 16,6'dan 21,8'e yükseldiği buna karşılık turizm geliri/dış ticaret açığı oranının ise 36,9'dan 34'e düştüğü görülmektedir. 2014 yılında Türkiye'nin dış ticaret açığı 84 milyar 508 milyon 918 bin USD olmuş 34 milyar 305 milyon 904 bin USD'lik turizm geliri ise bu tutarın % 40,59'nu karşılamıştır.

“Türkiye Turizm Stratejisi 2023”, Türkiye'nin 2023 yılına kadar dünyada turist sayısı ve geliri açısından ilk beş arasında yer almasını öngörürken, sürdürülebilir turizmi de vizyon olarak benimsemektedir. Strateji belgesinde sürdürülebilir turizmin esas alınması ile doğal kaynakların korunması, bölgesel farklılıkların giderilmesi, mevsimsel farklılığın giderilmesi ve kitle turizminin yarattığı çevresel baskının ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Sürdürülebilir turizm konusunda T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi ve özendirilmesi amacıyla çalışmalar başlatmış ve 1993 yılından itibaren belirli şartları taşıyan konaklama tesislerini belgelendirilmeye başlanmıştır².2008 yılında ise “Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi Verilmesine Dair tebliğ 27005 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir³.

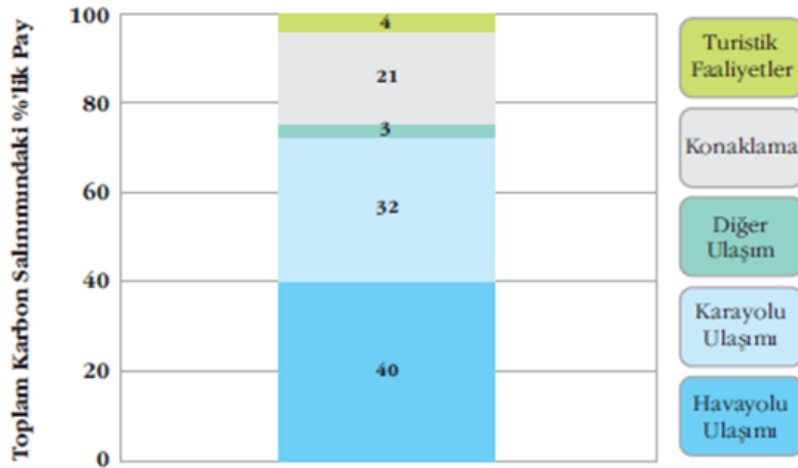
² <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html>

³ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14704/turizm-isletmesi-belgeli-konaklama-tesislerine-cevreye-.html>

Bakanlığın çalışmaları ve teşvikleri sonucunda, Türkiye’de 2009 yılında sadece 2 adet olan yeşil yıldızlı tesis sayısı, 2014 sonunda 135’e 2015 Ağustos’unda ise 252’ye ulaşmıştır.

Sürdürülebilir turizm söz konusu olduğunda CO₂ emisyonlarını da dikkatle incelenmek gerekir. Özellikle son yıllarda değişen seyahat kalıpları, gelişen ulaşım endüstrisi ve buna bağlı olarak artan turist sayısı beraberinde CO₂ salınımının artmasını getirmektedir. Ulaşım hizmeti olmadan turizmin varolabilmesi mümkün değildir. Bugün ise turizm ulaşımı ağırlıklı olarak hava yolu ve takiben karayolu ile sağlanmaktadır. 2004-2014 yılları arasında artan turizm kaynaklı artışında etkisi ile Türkiye’de uçak trafiği %144 artarken yolcu trafiği %198 artmış, uçuş sayısı 551.980’den 1.345.954’e toplam yolcu sayısı ise 45.057.371’den 165,720,234’e ulaşmıştır. (<http://www.dhmi.gov.tr/istatistik.aspx>)

Şekil 1. CO₂ Emisyonu

Kaynak: UNEP, Climate Change and Tourism: Responding to Tourism

Challenges

İklim değişikliğine yol açan faktörler global olarak incelendiğinde Şekil 1.’den de görülebileceği gibi , bunların %5-12’sinin turizm kaynaklı karbon salınımları olduğu ve bu

oranının da %40'nın hava taşımacılığı, %32'si ise kara taşımacılığı olmak üzere toplam %72'sinin turizm taşımacılığı faaliyetlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Diğer önemli bir faktör ise ısıtma, soğutma ve aydınlatma için kullanılan enerji kaynaklarının ürettiği salınımlardır. Bunların asgariye indirilebilmesi için ise turizm tesislerinde enerji verimliliğini artırmak için gerekli düzenlemelerin yapılması ve bunu özendirici uygulama ve teşviklerin arttırılması gerekmektedir. (*TÜSİAD, 2012, s:30*)

3. Literatür

Literatür incelendiğinde bazı çalışmalar sadece turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklanırken, bir grup çalışma turizm ve CO₂ emisyonu arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Son dönemlerde turizmin hem ekonomiye hem de çevreye olan etkisine odaklanan ve turizm, ekonomik büyüme ve CO₂ emisyonu arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan son dönemlerde yapılanlardan bazılarını Tablo 1'de yer verilmiştir.

Literatürdeki çalışmalardan elde edilen bulgular incelendiğinde, genel olarak turizm ile ekonomik büyüme arasında ilişki bulunmaktadır. Bulgulara göre, turizmin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu görülmüştür. Turizm ile CO₂ emisyonu arasında da ilişki bulunmaktadır ve artan turizmin CO₂ emisyonu üzerinde arttırıcı değil, azalma yönünde etki yaptığı görülmektedir. Büyümenin CO₂ emisyonu üzerinde pozitif etkisi varken, turizmin CO₂ emisyonu üzerinde etkisinin negatif olduğu görülmektedir.